

Țăranii consideră stelele și constelațiunile mai numai după cum răsar ele, după cum sunt ele pe cer, de cu seara, la miezul nopții, și în zori, în timpul iunie-septembrie, și mai ales în iulie și august, toiu muncii agricole. Numai ciobanii mai țin socoteală și de restul anului; iar pe stelele pe cari le au ciobanii mai mult în vedere, ceilalți țărani le numesc *stele ale ciobanului*.

*

* *

Ce m-a făcut pe mine să mă ocup de cerul românesc și să nu las aceasta altora mai competenți, cu o cultură literară, iar nu științifică, ca a mea?

Găsesc necesar să răspund la această întrebare; căci mă cred dator să mă explic de ce intru eu într-un domeniu care nu se atinge decât printr-un mic clin cu al specialității mele.

De copil știam multe despre chipul cum împart țăranii cerul în constelațiuni, precum și unele din credințele și legendele țăranilor asupra acestor constelațiuni. Părinții mei au fost agricultori; tatăl meu a avut moșii în posesiune în Ilfov, Vlașca și Buzău și a trăit cu mama veșnic între țărani până la adânci bătrânețe. Mama mai

ales, spirit pătrunzător și cercetător, se interesa de toate credințele țăranilor, avea o adevărată pasiune ca să afle tot ce crede și simte țăranul. Femeie relativ cultă, de un desăvârșit bun simț, cu o judicioasă și surprinzătoare memorie, ținea minte până în cele mai mici amănunte orice i se spunea o dată și le povestea cu un deosebit farmec, căci avea și darul de a povesti frumos. Și ca și cum ar fi voit să răsădească în inima mea tot ce era sădit într-a ei, îmi povestea, când eram copil, o mulțime de basme și legende populare, din cari multe, foarte multe, mi s-au întipărit în minte.

Îmi arăta și cerul, și-mi spunea și despre cer; dar, ca [sic!] copil, nu-mi dam seamă de importanța lor. Totuși, pentru că-mi plăceau, ca și basmele, mi s-au întipărit și acestea în minte; așa că, în mare parte, știam cele ce credeau țăranii din Ilfov, Vlașca și Buzău, cu cari fuseseră în atingere părinții mei.

Mi-am închipuit însă că nu putea fi numai atât la întreg poporul și m-am gândit, după cum spusei, că se vor găsi alții mai competenți, cari să culeagă și să scrie toate acestea. Dar văzând că, mai ales cu privire la constelațiuni, așteptam zadarnic, și așteptasem mult; fiind apoi îndemnat de mai mulți colegi, cărora le spuseseam toate acestea, mă hotărâi să încep eu; să dea Dumnezeu ca acest început să fie spre imbold celor cu alte mijloace, și materiale, și culturale, mai bogate decât ale mele. Ca să fac lucrul cât mai complet posibil pentru mine, mi-am propus să fac o cercetare largă în întreagă țara, luându-mi ca [sic!] colaboratori pe învățătorii satești. În acest scop, încă din anul 1896, am făcut o hartă a cerului, proiectată pe orizontul Bucureștilor (a se vedea la fine planșa I). În ea

am pus toate constelațiunile astronomice cari se văd în România, așa cum sunt ele grupate în astronomie, adică gruparea clasică greco-latină, și am însoțit această hartă de o explicare amănunțită, pentru a se putea bine recunoaște constelațiunile astronomice. Am trimis harta, împreună cu explicațiunile, la toți învățătorii din țară, nelăsând de o parte nici Dobrogea, cu o adresă în care-i rugam ca să cerceteze între țărani mai bătrâni ce constelațiuni formează ei, cum le numesc, legendele și credințele din moși-strămoși asupra lor și asupra cerului în genere, precum și asupra Pământului, Soarelui, Lunii, eclipselor, tunetului, trăsnetului, norilor, ploii etc., și tot ce vor afla să-mi comunice. Din comunicările primite, împreună cu cercetările mele proprii și cu cele ce știam, mi-am format materialul, pe care-l cred destul de interesant și cuprinzător. Vor fi și lipsuri, pe cari unele chiar le voi semnala; dar cele ce spun sunt convins că sunt exacte. Este adevărat că din comunicările primite multe mai nu spun nimic, sau aproape nimic; p. e. „țărani din această comună nu mi-au putut spune nimic, căci nici ei nu știau”; sau „țărani cunosc numai Carul Mare sau Carul Mic”, ori cunosc cutare constelațiune din 50 de stele, și mai știu eu ce; însă în 39 din ele am găsit date importante, în concordanță unele cu altele, deși din diverse localități depărtate una de alta, deci date temeinice. Aceste răspunsuri sunt: câte unul din Mehedinți, Muscel, Dâmbovița, Buzău, R.-Sărat, Putna, Bacău, Botoșani și Tulcea; câte două din Vâlcea, Olt, Ialomița și Dorohoi; trei din Argeș; cinci din Prahova și treisprezece din Neamț. Pe lângă acordul dintre ele, aceste răspunsuri erau în acord și cu cele ce știam eu, ceea ce m-a încurajat mult; și am mai

cercetat și în urmă spre a verifica totul, mai ales acolo unde se iveau oarecari îndoieli.

Înainte de a intra în materie, țin să declar un lucru. Nu m-am influențat deloc de cele ce s-au mai scris asupra unora din legendele ce voi da. Eu prezent totul așa cum l-am știut eu, sau cum mi-a fost comunicat. Am ținut să fiu consecvent cu mine însumi și cu bravii mei colaboratori învățători, cari au corăspuns așteptărilor mele.

În cursul lucrării, la orice numire sau credință dată, care este coprinsă și în vreuna din comunicările primite, voi indica prin note în josul textului numirea comunei sau cătunului și județul din care e comunicată acea numire sau credință, afară, bineînțeles, când o numire sau credință e îndeobște cunoscută. Iar la finele lucrării voi da și numele tuturor învățătorilor ale căror comunicări le-am întrebuințat, arătând și din ce localitate sunt și în scurt și părțile ce am crezut mai importante. Acolo unde sunt date și numele și etatea țăranilor cari au spus cele coprinse în comunicări, voi da și numele și etatea acelor țărani.

De altfel, că la unele din legendele ce voi da, deși la foarte puține, mai sunt și variante scrise de alții și din alte localități, aceea-i altă chestiune; vor intra și cele date de mine ca o altă versiune, fiind luată tot din gura poporului, dar voi arăta de unde cunosc și alte versiuni scrise, cari să prezente vreun interes din punctul de vedere al scopului urmărit de mine.

Și zic toate acestea numai de legende în general, căci asupra constelațiunilor țărănești și a legendelor speciale asupra lor nu s-a scris nimic: eu cel puțin nu am găsit nimic scris.

În fine, pe cât voi crede necesar, voi da și ideile și credințele celor vechi, mai ales ale grecilor

vechi și ale romanilor, asupra constelațiilor, corpurilor cerești și fenomenelor cerești și meteorologice despre care voi vorbi. Și, acolo unde va fi cazul, voi încerca și să arăt de unde și cum au ajuns până la noi unele din vechile credințe: încercare poate temerară pentru mine, dar care mi s-a părut utilă.

[1907]

I. CONSTELAȚIUNI

I. Cele două Urse

a) În genere sunt numite *Carul Mare* și *Carul Mic*. Cele patru stele ce formează trapezul din ele se numesc *Roatele Carului*, iar celelalte trei *Proțapul*, sau *Tânjala Carului*, sau *Oiștea*. În unele părți însă li se zice și *Ursul Mare* și *Ursul Mic*¹, trapezul celor patru stele fiind *Trupul Ursului* și celelalte trei *Coadă Ursului*. Iar *Carului Mic* i se mai zice și *Plugușorul*² și *Grapa*³.

Și de însemnat e că țărani de mai peste tot au ideea că cele două Care sunt totdeauna spre miazănoapte, și unii⁴ chiar se călăuzesc după ele noaptea.

b) Stelele Polare îi zic unii și *Împărat*⁵, iar alții *Candela Cerului*⁶, desigur, din cauză că această stea e fixă de mișcarea diurnă, și e singura stea mai luminoasă în acea parte a cerului.

¹ Drăgănești, Olt.

² Rușavăț, Buzău.

³ Lișna, Dorohoi.

⁴ Băsenii-Stârci, Argeș.

⁵ Cracăul-Negru, Neamț.

⁶ Drăgănești, Olt.

Însă Stelei Polare i se zice mai în general *Stâlpul*⁷ sau *Steajărul* de la arie, numire din care ră sare invederat că țaranii au conștiința, cel puțin nedeslușită, nelămurită, a fixității Stelei Polare, și că cerul se învârtește împrejurul acestei stele, ca și caii în arie în jurul steajărului.

c) Alți zic Stelei Polare și *Steaua Ciobanului*⁸, căci după ea se călăuzesc noaptea ciobanii.

Dar mai ales numesc țaranii *Steaua Ciobanului*⁹ pe *Venera*, ca *luceafăr de seară*, ceea ce își are însemnătatea sa, când avem în vedere că această numire nu are nici o legătură cu nimic particular ciobanilor, și că francezii tot astfel numesc acest luceafăr.

În fine, *Steaua Polară* mai e numită¹⁰ și *Țâgâră*, sau *Țagâră* sau *Țagâra*.

d) În Carul Mare, lângă a doua stea din Proțap, e o stea mică care abia se vede, numită *Alcor* sau *Saidac* în astronomie: Saidac fiind cuvânt arab, care înseamnă încercare, căci de ea se slujeau arabii ca să recunoască limpezimea atmosferei într-un moment dat; precum și ca să încerce dacă nu și-a slăbit cineva vederea; pentru că o vedere slabă nu poate distinge această stea; și o vedere chiar cât de puternică tot nu o poate distinge dacă atmosfera nu e destul de limpede. Țăranii văd bine și această stea, și o numesc unii *Cărăușul*¹¹, care mână boii carului; iar alții o numesc *Cățelușa*, care merge pe lângă car; și unii chiar zic pe nume acestei cățelușe, numind-o *Paloschița*¹². Unii însă¹³ păstrează și Cărăușul și

⁷ Odăi, Buzău; Marginea-de-Sus, Prahova.

⁸ Cordăreni, Dorohoi.

⁹ Odăi, Buzău; Cracaoani și Ușcați, Neamț.

¹⁰ Ușcați, Neamț.

¹¹ Cordăreni, Dorohoi.

¹² Turcoaia, Tulcea.

¹³ Suhaia, Teleorman.

Cățelușa, dar pe Cățelușe o văd în steaua ce e lângă Roata Carului, de unde începe Proțapul.

Cărăușului îi zic unii și *Ucigă-l Toaca* sau *Ucigă-l Crucea*¹⁴, adică diavolul, zicându-i *Ucigă-l Crucea* care mână boii Carului. Și e și o legendă în care intră mai toate constelațiunile țărănești de pe cer, legendă care, între altele, lămurește și această numire. Această legendă, pe care o voi numi *legenda cerului*, voi da-o tocmai după ce vom fi înșirat toate constelațiunile țărănești; căci e nevoie de cunoașterea lor spre a fi mai bine înțeleasă această legendă.

În fine, Cărăușului i se mai zice și *Văcarul*¹⁵, și atunci cele șapte stele ale Ursei sunt șapte boi pe care îi paște Văcarul.

e) În general, *Carele* sunt formate, după cum am spus, din cele patru Roate și Proțapul; unii însă își închipuiesc și că cele patru Roate formează Carul, iar cele două stele ce urmează sunt *Boii Carului*: Steaua Polară, care e steaua din urmă a Carului Mic, fiind Candela Cerului sau Stâlpul, după cum am spus; iar pe steaua din urmă a Carului Mare o numesc aceștia *Ursul* sau *Lupul*; și zic că boii Carului Mare, văzând această dihanie, s-au speriat și au cârmit Carul Mare spre dreapta, boul de la *hăis* cârmind proțapul spre *cea*¹⁶; și în legenda cerului vom vedea cu ce prilej s-a întâmplat aceasta.

f) Asupra Carului Mare o preafrumoasă legendă e următoarea¹⁷: Se zice că a fost odată un oarecare *Pepelea*¹⁸, care s-a apucat de rămășag

¹⁴ Bârcu, Neamț.

¹⁵ Odăi, Buzău.

¹⁶ Drăgănești, Olt; Ciocănești-Mărgineni, Ialomița.

¹⁷ Cristești, Botoșani.

¹⁸ *Pepelea* e adesea întâlnit în poveștile populare românești; el e închipuit ca un om isteț, iscoditor,

Cuprins

I. CONSTELAȚIUNI	11
II. Dragonul	19
III. Hercule.....	22
IV. Lira	22
V. Lebăda sau Crucea	24
VI. Delfinul	25
VII. Vulturul	26
VIII. Cefeu	27
IX. Perseu.....	27
X. Cassiope	28
XI. Andromeda.....	28
XII. Pegasul.....	28
XIII. Vizitiul	30
XIV. Văcarul	31
XV. Coroana Boreală.....	32
XVI. Ophiochus și Șarpele.....	32
XVII. Peștii	33
XVIII. Berbecul	34
XIX. Taurul.....	34
XX. Gemenii.....	40
XXII. Leul.....	42
XXIII. Virgina	42
XXIV. Balanța	43
XXVI. Săgetătorul.....	45

XXVII. Capricornul.....	46
XXVIII. Vărsătorul.....	47
XXIX. Orionul.....	50
XXX. Câinele mare și Câinele mic.....	55
XXXI. Balena.....	59
XXXII. Porumbița.....	59
II. PĂMÂNTUL.....	79
III. CERUL.....	85
IV. SOARELE.....	95
V. LUNA.....	99
VI. ECLIPSELE.....	105
VII. COMETELE.....	111
VIII. METEORE ATMOSFERICE.....	113
Încheiere.....	121
INDICAȚIUNI asupra HĂRȚII CONSTELAȚIUNILOR ASTRONOMICE PRINCIPALE VIZIBILE ÎN ROMÂNIA.....	125